

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: klassiõpetaja

Kaisa Kraudok
ÜLDINIMLIKUD VÄÄRTUSED AABITSATES
magistritöö

Juhendaja: emeriitprofessor Jaan Mikk

Tartu 2017

Üldinimlikud väärtused aabitsates

Resümee

Kehtiv Põhikooli Riiklik Õppekava nõuab ühe läbiva teemana koolilt väärtuste edastamist. Õpetajale on selle juures toeks õppekirjandus. Magistritöö eesmärgiks oli analüüsida, mil määral toetavad kaks Eestis viimase viie aasta jooksul välja antud aabitsat õpetajal õppekava täita just väärtuskasvatuse aspektist. Aabitsate tekstist ja illustratsioonidelt otsiti üldinimlikke väärtusi, milleks on ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda vastu ja lugupidamine teiste vastu. Leiti, et kõiki seitsset väärtust oli aabitsates kujutatud, kuid kõige rohkem oli nii tekstis kui illustratsioonidel väärtusena esitatud hoolivust ja lugupidamist teiste vastu.

Võttesõnad: üldinimlikud väärtused, aabits, õppekirjandus, sisu analüüs

General human values in the ABC-books

Abstract

According to Estonian National Curriculum schools have to accomplish value education of students. The education is carried out by teachers who get support from textbooks in their lessons. The aim of this research was to analyze how much do two ABC-books published in the last five years help and support the teacher in value education. General human values (honesty, compassion, respect for life, justice, human dignity, respect for self and others) were found in the texts and illustrations of the ABC-books. Compassion and respect for others were the most popular values.

Key words: general human values, ABC-book, textbooks, content analysis

Sisukord

Sisukord.....	4
Sissejuhatus	5
Teoreetilised lähtekohad ja varasemad uurimused.....	5
Väärtuste klassifikatsioone.....	6
Väärtused õppekirjanduses.....	9
Metoodika.....	10
Valim	10
Instrument.....	11
Andmete kogumise metoodika.....	12
Andmete töötamise metoodika.....	12
Tulemused	13
„Aabits“ (Janno Põldma, Heiki Ernits, Heli Prii, 2015).....	13
„Öökull Öösikese aabits“ (Linda Tross, Ülle Kaasik, 2015)	19
Võrdlus kahe aabitsa vahel.....	25
Arutelu.....	28
Tänuõnad	29
Autorsuse kinnitus.....	29
Kasutatud kirjandus.....	30
Lisa 1. Kodeerimise kategooriad	
Lisa 2. Väljavõte kodeerimistabelist	

Sissejuhatus

Põhikooli Riiklik Õppekava nõuab õpetajalt erinevate väärtuste edastamist. Väärtusi edastab kool nii õpetaja, koolisiseste traditsioonide kui ka kasutatava õppematerjali kaudu. Üheks oluliseks alustalaks õpilase kooliteel peetakse aabitsat. Aabitsat on defineeritud kui õppevahendit elementaarse lugemis-, kirjutamis-, ja arvutamisoskuse omandamiseks (Krusten et al, 2006). Need pole aga ainsad aabitsa ülesanded. Aabitsa olulisust väärtuskasvatuses on rõhutanud mitmed autorid (Heier, 2006; Hiie & Mürsepp, 1990; Karlep, 1999; Reidolv, 2003). Kuidas aitavad kaasaegsete aabitsate teksti sisu ja illustratsioonid õppekavas ettenähtud väärtusi edastada?

Väärtusi Eesti aabitsates uuris põhjalikult Malle Reidolv (2003). Ta leidis, et 1990ndate aabitsates domineerisid traditsioonilised ja universaalsed väärtused. Aabitsa märksõnadeks said sel ajal humaansus ja poeetilisus. Leida Talts (1999) leidis, et 2. klassi eestikeelsed lugemikud esitasid sageli üldinimlikke väärtusi, venekeelsetes lugemikes oli enam rõhutatud traditsioonilisi inimlikke omadusi. Jaan Mikk jt. (1998) leidsid saavutusmotiivi toetavaid momente Soome algklassi lugemiku oluliselt rohkem kui Eesti lugemikus. Jaanus Vaiksoo ja Sirje Toomla 2005. aastal ilmunud aabitsa väärtusalase näidisanalüüsi on hiljuti teinud Nelli Jung (Jung, 2013). Selles aabitsas väärtustati kodu ja perega seonduvat. Üldine tonaalsus aabitsas oli päikeseline ja muretu, mistõttu jäid kõrvale vähekindlustatud laste probleemid.

Eelnevast ülevaatest ilmneb, et pole uuritud väärtusi aabitsates, mis on ilmunud viimase 10 aasta jooksul. Riikliku õppekava eesmärkide saavutamiseks on aga oluline teada, kuivõrd aabitsad esitavad õppekava eesmärkideks seatud väärtusi. Lähtudes teoreetilistest alustest, võeti käesoleva töö eesmärgiks analüüsida, mil määral toetavad kaks Eestis viimase viie aasta jooksul välja antud aabitsat õpetajat õppekava täitmisel just väärtuskasvatuse aspektist.

Teoreetilised lähtekohad ja varasemad uurimused

Väärtusuuringute teoreetiliseks aluseks on Rokeachi (1973) seisukohad, milles kajastub ka tõsiasi, et inimeste väärtushinnangud mõjutavad nende käitumist. Raskem on uurida, kuivõrd raamatutes esitatu mõjutab lugeja väärtushinnanguid, kuid mõningaid näiteid selle kohta võib kirjandusest leida (Mikk, 1999). Põhikooli riiklikus õppekavas on väärtused sõnastatud tuginedes meie põhiseadusele, ÜRO inimõiguste deklaratsioonile ja Euroopa Liidu alusdokumentidele. Need on väärtused, mille poole koolide kasvatustöö peaks püüdlema (Schihalejev, 2011). Põhikooli riikliku õppekava (2011) järgi peetakse alusväärtustena silmas

üldinimlikke väärtusi (ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) ja ühiskondlikke väärtusi (vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus). Üldinimlike püsiväärtuste teadvustamine tagab inimväärse ühiskonna arengu (Valk, 2009). Sutrop (2013) on väitnud, et need väärtused aitavad liikuda väärtuspõhise kooli poole, mis avaldab õpilase individuaalse potentsiaali ning kus on kõige olulisem õpilase isiklik areng.

Väärtuste klassifikatsioone

Termin „väärtus“ tuleneb ladinakeelsest sõnast „valere“ ehk „vääriline olema“ (Becker & Becker, 2001). See on levinud ja igapäevaselt kasutatav, kuid ühest ja ainuõiget definitsiooni selle abstraktse termini seletamiseks ei ole veel välja pakutud. Eesti keele seletav sõnaraamat (Langemets et al., 2009) seletab väärtust kui asja, nähtuse või olendi positiivset või negatiivset tähendust inimese jaoks. Väärtusi võib kirjeldada ka kui ihaldatavaid objekte või tingimusi; emotsionaalseid pühendumusi; inimeste heaolu edendajaid või põhimõtteid, mille funktsioon on käitumist juhtida (Sutrop, 2015). Milton Rokeach (1973) ja Shalom H. Schwartz (2012) on välja töötanud põhjalikud väärtuste süsteemid, mida järgnevalt pikemalt kirjeldatakse ning millele ka teadustöodes enim viidatakse.

Rokeach (1973) on defineerinud väärtuse kui kestva uskumuse või tõekspidamise, et kindel käitumisviis või eesmärk on rohkem eelistatud kui mõni teine. Samas väärtustele mõeldes ei vastanda inimene neid, vaid võrdleb teiste väärtustega, mis asuvad tema väärtuste süsteemis. Väärtuste süsteem on kestav uskumuste kogum, milles erinevate väärtuste tähtsuse järjekord võib muutuda (Rokeach, 1973). Näiteks langetab inimene mõne otsuse selle põhjal, kas talle on tähtsam võim või hea läbisaamine kolleegide või kaaslastega.

Väärtused jaotatakse selle teooria kohaselt kaheks: instrumentaalseteks väärtusteks ehk tegevusteks või käitumisviisideks, mis aitavad soovitud eesmärgini jõuda (nt ausus, tolerantsus, sõbralikkus, töökus jne) ning terminaaalsed ehk lõppväärtused, mille poole inimene elus püüdleb (nt õnn, vabadus, armastav perekond, teadmised jne). Rokeachi (1973) andmetel on täiskasvanud inimesel terminaaalseid väärtusi umbes 20 ringis ning instrumentaalseid väärtusi mitmeid kordi rohkem. Need väärtused on omavahel seotud vaid selle kaudu, et instrumentaalsed väärtused võivad olla vahendiks terminaaalse väärtuse saavutamisel.

Teise teooria, mis tugineb Rokeachi käsitlusele, autor on Schwartz (2012). Tema sõnul näitavad väärtused, mis meile elus tähtis on. Schwartzi (2012) teooria järgi on väärtustel kuus

põhilist tunnusjoont. Esiteks on väärtused uskumused, mis on seotud tunnetega. Seda illustreeriva näitena võib välja tuua inimese, kes väärtustades rahalist jõukust, tunneb kurbust selle puudumisel ning rõõmu selle olemasolul. Teiseks viitavad väärtused soovitud eesmärkidele, mis motiveerivad inimest tegutsema. Kolmandaks kontrollivad väärtused kindlaid tegevusi ja situatsioone. Koolikontekstis on väärtuseks teiste austamine ja kuulamine, mis tagab distsipliini. Neljas väärtuste põhitunnus on standardite ja kriteeriumitena toimimine. Väärtuste põhjal otsustavad inimesed, mis on hea või mis on halb, mis on väärt tegemist ja mis mitte. Väärtused on igal inimesel võimalik seada tähtsuse järjekorda, nii moodustub süsteem, mis iga isikut karakterina iseloomustab. Viimase tunnusena on välja toodud väärtuste võime tegevusi juhtida. Erinevates situatsioonides võib inimene kahelda õiges käitumisviisis ning seada väärtused tähtsuse järjekorda, mis aitab lõpuks langetada otsuse, kuidas olukord lahendada.

Ülaltoodud omadused kehtivad kõigi väärtuste kohta. Väärtuste teoorias on välja toodud kümme väärtust (Tabel 1), mis on jaotatud põhinedes nende taga peituvatele eesmärkidele (Schwartz, 2012). Põhiline omadus nende väärtuste puhul on see, et ühe väärtuse põhjal tegutsemine on vastandlik mõne teise väärtusega (näiteks uudsuse otsimine jätab tahaplaanile traditsioonide austamise ning enda heaolu ja edu tagaajamine takistab abivajajate eest hoolitsemist). Samas võivad mõned väärtused ka ühilduda (näiteks traditsioonide järgimine soodustab sotsiaalse grupi toimimist ja heade lähisuhete jätkumist).

Väärtused ei ole inimesele kaasa sündinud ning need omandab igaüks elu jooksul. Aktepe (2015) leiab, et väärtuskasvatuse alastel tegevustel on õpilaste hoiakutele ja käitumisele suur mõju, kuigi on uurimusi, mis tõestavad vastupidist. On ka uurimusi, mis tõestavad, et kõik väärtused on oluliselt seotud neile vastavate käitumismustritega, kuid ühe käitumisviisi abil võib kirjeldada ka mitut väärtust (Padilla-Walker, Fraser & Harper, 2012). Õpetajad leiavad, et kool on selles osas määrava tähtsusega, sest lapsevanematel võivad väärtuste alal olla puudulikud või vähesed teadmised (Celikkaya & Filoglu, 2014). Kuna õpetajad toetuvad oma õppeainet edasi andes üsna palju õppekirjandusele, siis on oluline, et kasutatav õppematerjal toetaks õpetajat väärtuste edasi andmisel.

Käesolevas töös otsitakse aabitsatest üldinimlikke väärtusi. Need väärtused on kirja pandud nii Põhikooli Riiklikus Õppekavas, meie põhiseaduses, ÜRO inimõiguste deklaratsioonis kui ka Euroopa Liidu alusdokumentides. Nendeks väärtusteks on ausus, hoolivus, õiglus, inimväärikus, aukartus elu vastu, lugupidamine enda vastu ja lugupidamine teiste vastu. See klassifikatsioon erineb küll levinumate teoreetikute Schwartzi ja Rokeachi käsitlustest, kuid nende vahel võib tõmmata paralleele. Näiteks on Schwartzi väärtuste tabelis

esindatud väärtused nimega enesemääratlemine ja saavutus. Need ühtivad suurel määral väärtusega lugupidamine enda vastu, mis kirjeldab enese arendamist, millegi uurimist ja iseseisvat tegutsemist, isikliku edu saavutamist. Mugandumus ja kõikehõlmavus on olemuselt sarnased väärtusega lugupidamine teiste vastu, mis tähendab ümbritsevate inimeste ja olendite heaolu soovimist, nendega heade suhete hoidmist ja nende aktsepteerimist. Heasoovlikkus on sarnane väärtusega hoolivus, mis tagab oluliste inimeste heaolu.

Tabel 1. Väärtused ja neile vastavad eesmärgid Schwartzi (2012) järgi.

Väärtus	Eesmärgid, mis neid väärtusi iseloomustavad
Enesemääratlemine	Iseseisev mõtlemine ja tegutsemine, valimine, loomine, uurimine
Stimulatsioon	Põnevus, väljakutsed, uudsus
Hedonism	Nautimine, lõbu, rahulolu
Saavutus	Isiklik edu, mis vastab sotsiaalsetele standarditele
Võim	Sotsiaalne staatus, prestiiž, kontroll inimeste ja ressursside üle.
Turvalisus	Turvalisus, harmoonia, ühiskonna ja suhete stabiilsus
Mugandumus	Hoidumine teguritest, mis võiksid takistada sotsiaalse grupi funktsioneerimise sujumist ning halvendada suhteid lähedaste inimestega
Traditsioon	Kultuuri ja usku puudutavate harjumuste ja rituaalide aktsepteerimine, austamine ja neile pühendumine
Heasoovlikkus	Oluliste inimeste heaolu kindlustamine
Kõikehõlmavus	Kõigi inimeste ja looduse heaolu tagamine, arusaamine, tolerantsus, kaitsmine

Väärtused õppekirjanduses

Selleks, et saada ülevaadet, milliseid väärtusi tänapäevastest üldhariduskoolide õpikust ja lastekirjandusest leida võib, on tehtud mitmeid uurimusi (Abdurrahman, 2012; Bhardwaj, Tyagi, & Ameta, 2015; Jermoškin, 2015; Reidolv, 2003; Sibrits, 2015). Aav (2012) leidis, et 7. klassi matemaatika õpikutest võis väärtusi võrreldes teiste õppekava läbivate teemadega väga vähe leida. 2010.aastal korraldati Tartu Ülikooli eetikakeskuse poolt avalik konkurss, kus kutsuti kõiki üles õpikutest väärtuste avaldumiskohti otsima (Jung, 2013). Tulemuseks saadi näiteid 43 erinevast õpikust. Analüüsitud õpikute seas on ootuspäraste eesti keele, kirjanduse ja ühiskonnaõpetuse õpikute kõrval ka loodusõpetuse, matemaatika, bioloogia kui ka ajaloo õpikuid. See näitab, et väärtuskasvatus võib toimuda igas aines ning õppematerjal võiks selles õpetajat toetada.

Nii nagu iga tekst ja pildimaterjal, kannavad endas väärtusi ka õppematerjalid. Väärtused võivad olla selgelt sõnastatud, nt „ausus on oluline, ära valeta kunagi“, kuid neid võib varjatult leida nii piltidel, tegelaskujudes, iseloomuomadustes ning paljus muus. Nii võib õppematerjal toetada kodanikujulgust või silmakirjalikkust, soodustada loovust või kokkulepitud vastuste päheõppimist, anda ruumi mitmesugustele maailmavaadetele või toetada üht kindlat, aidata õpilastel luua seoseid aineteadmiste ja enda elu vahel (Jung, 2013).

Õpiku tekstid sisaldavad olulisi ideoloogilisi tähendusi. Katrin Aava ja Ülle Salumäe (2013) rõhutavad, et tekstidel on mitu potentsiaalset võimalikku tähendust, mis väljenduvad erinevates tõlgendustes. See, kellele on tekst suunatud, võib teksti vastu võttes lugeda ridade vahelt ja anda autori sõnumile hoopis teise tähenduse. Tekstide mitmetähenduslikkust saavad tekstide loojad ja õpiku autorid tekste õpikutesse valides ära kasutada, tõstes esile ajastule omaseid või kohustuslike väärtushinnangute lugusid (Aava, Salumäe 2013).

Illustratsioonidel on õppekirjanduses oluline roll. Mikk (2000) on nimetanud kaheksa illustratsioonide ülesannet, milleks on: 1) äratada huvi, 2) aktiveerida eelnevaid teadmisi, 3) süstematiseerida, 4) võrrelda, 5) seletada probleemi või nähtust, 6) tuua välja nähtustevahelisi seoseid, 7) stimuleerida mõtlemist, 8) kujundada hoiakuid. Just viimaste all mõistamegi väärtusi. Illustratsioonidega ei tohiks siiski aabitsat üle koormata, sest alles lugema õppiv laps ei suuda kirjade piltide vahelt olulist infot eristada. Kazakova (2016) leidis oma uurimuses, et uuemates aabitsates on kasutatud märgatavalt keerulisemaid pilte kui nõukogudeaegsetes aabitsates, nende mõistmine nõuab aga lapselt kõrgemaid kognitiivseid oskusi. Kuna me ootame õpilastelt täpsust ja selgust, siis võiks õppekirjandus selles osas õpilasele eeskujuna näidata (Jung, 2013).

Reidolv (2003) uuris oma magistritöös, milliseid väärtusi kannavad endas 1990-ndatel välja antud aabitsad. Valimisse kuulusid viis 1990-ndatel välja antud aabitsat ning kvalitatiivset meetodit kasutades analüüsiti nende aabitsate teksti ja illustratsioone. Ta leidis, et nendes domineerisid traditsioonilised ja universaalsed ehk üldinimlikud väärtused. Aabitsad olid hakanud väärtustama igaühe vaimset arengut, aktiivsust. Aina enam pöörati tähelepanu ka sellele, et endast erinevaid inimesi tuleb aktsepteerida ja neid võrdselt kohelda.

Sibrits (2015) uuris väärtusi 2.klassi emakeele õpikus. Autor leidis, et õpikus esines väärtusena kõige enam hoolivust. Tähelepanu oli pööratud nii oma pereliikmete eest hoolitsemisele ja neist hoolimisele, kuid ka iseenda ja sõprade hoidmine polnud vähem tähtis.

Selgub, et väärtusalaseid uurimusi on tehtud, kuid viimastel aastatel välja antud aabitsate kohta mitte. Muust õppekirjandusest ja varasematest aabitsate väärtuste analüüsist selgub, et levinuimad on perekonda ja üksteisest hoolimist puudutavad väärtused. Lisaks sellele hakatakse aina enam kujutama ka vaimset arengut ja enda väärtustamist. Käesoleva töö eesmärgiks on analüüsida, mil määral toetavad kaks Eestis viimase viie aasta jooksul välja antud aabitsat õpetajat õppekava täitmisel just väärtuskasvatuse aspektist. Seoses sellega püstitati järgnevad uurimisküsimused:

- 1) Milliseid üldinimlikke väärtusi edastatakse aabitsates?
- 2) Millised üldinimlikud väärtused on ülekaalus?
- 3) Milliseid väärtusi edastavad teksti sisu, milliseid pildid?
- 4) Kas teksti ja pildi abil edastatavad väärtused ühtivad või on erinevad?

Metoodika

Valim

Aabitsate valikul oli oluline täita tingimused, et aabits vastab kehtivale Põhikooli Riiklikule Õppekavale ning on välja antud viimase 5 aasta jooksul. Väärtusalaseks analüüsiks valiti kaks aabitsat, millele töö autori andmetel väärtusalast analüüsi tehtud ei ole:

- 1) 2015.aastal kirjastus Mauruse poolt välja antud „Aabits“, mille autorid on Janno Põldma, Heiki Ernits ja Heli Prii;
- 2) 2015.aastal kirjastus Skriibuse poolt välja antud „Öökull Öösikese aabits“, mille autorid on Linda Tross ja Ülle Kaasik.

Valimisse võeti kõik aabitsate peatükid ning selle juurde kuuluvad küsimused, ülesanded ja illustratsioonid.

Instrument

Töö instrumendiks on kodeerimisjuhend (Lisa 1), mille koostamisel on eeskuju võetud Kalmuse, Miku ja Richardsi (2002) kodeerimisjuhendist. Esimene kategooria määrab aabitsa, mille kohta tehtud sissekanne käib. Teine kategooria näitab, kas tegemist on tekstis või illustratsioonidel esineva väärtusega. Seejärel pandi kirja lehekülje number ning kontekstiühiku järjekorra number leheküljel. Kontekstiühikuid loeti teksti puhul tekstilõikude kaupa ning illustratsioonide puhul leheküljel esinevaid pilte ülalt alla, vasakult paremale. Väärtuse olulisusena märgiti, kas väärtust kujutav tekstilõik on kirjutatud paksemas või suuremas kirjas võrreldes ülejäänud tekstiga samal leheküljel või mitte. Illustratsioonide puhul näitas esiletoomist pildi suurus võrreldes teistega samal lehel. Hinnang väärtusele näitas, kas väärtust on kirjeldatud negatiivse või positiivse varjundiga.

Üldinimlike väärtuste näol on tegemist abstraktsete väärtustega, see tähendab, et need ei pruugi olla alati kõigile üheselt mõistetavad. Järgnevalt on kirjeldatud, millised sõnad, teod, mainingud ja kujutised selles töös üldinimlike väärtuste alla kategoriseeriti.

Ausus.

Aususe alla kategoriseeriti kõik laused, sõnad, mis puudutasid otseselt ausust, valetamist, millegi varjamist, millegi loata tegemist. Samuti ka halva teo ülestunnistamist.

Hoolivus.

Hoolivuse alla kategoriseeriti kõik tekstis olevad viited sõnadele *hoolima*, *hoolitsema*, *kallistama*, *kallis*, *armastama*, *armas*, *pai tegema* jne. Seda väärtust kirjeldasid ka kõik perekondlikke tegevusi ja sündmusi kajastavad laused ja illustratsioonid. Lisaks loeti hoolivuse alla ka kõik sõprust ja sõpru tähistavad illustratsioonid ja sõnad/laused.

Aukartus elu vastu.

Väikeses lapses tuleb arendada ohutunnet, et ta oskaks erinevaid riske hinnata. Seetõttu loeti selle väärtuse alla erinevad ohtlikud olukorrad, ka need, kus ei mõeldud ohutusele. Lisaks erinevad liiklusalased kujutised, kus tähtsustati ohutut liiklemist. Ka hirmutunne kategoriseerus selle väärtuse alla.

Õiglus.

Õigluse alla paigutati kõikide võrdsust kujutavad laused ja pildid: erinevad koosolekud, hääletamised, kohtunikuga võistlused, kommade võrdselt jagamine jms.

Inimväärikus.

Inimväärikuse kujutamist võib leida erinevatest situatsioonidest, kus kellegagi piinlik äpardus juhtub, kellegi üle naerdakse või kedagi alandatakse, hoolimata sellest, kas sellest olukorrast ka väärikalt välja tuldi. Lisaks ka enda väärtustamine hoolimata oma eripäradest.

Lugupidamine enda vastu.

Selle väärtuse all mõisteti enese arendamist, eneseteadlikkust ja enda eest hoolitsemist, alates hammaste pesust kuni elukutse valimiseni. Lisaks oskus enda võimeid hinnata ning analüüsida.

Lugupidamine teiste vastu.

Lugupidamine teiste vastu tekib, kui erinevate inimestega koos tegutseda ja aega veeta. Seega klassifitseeriti selle väärtuse alla kõik koos tegutsemised, teineteise aitamised ja tänamised. Leidus ka kellelegi aplodeerimist, monumendi püstitamist ja kingituste andmist.

Andmete kogumise metoodika

Teksti ja illustratsioonide analüüsimiseks käesolevas töös kasutati kvantitatiivset meetodit. Andmete kogumisel võeti eeskuju Kalmuse, Miku ja Richards'i (2002) kodeerimisjuhendist. Lugemisel kasutati avatud kodeerimist, kus anti erinevatele tekstilõikudele, lausetele, segmentidele või illustratsioonidele otsitav väärtus (kirjeldatud instrumendi all). Uuriija määras koodid, et koondada andmestikku kategooriatesse (Lisa 1.). Selle käigus loeti aabitsatekste hoolikalt rida-realt, otsides kriitilisi termineid, võtmesündmusi või -teemasid, mida seejärel märgistada märkmepaberiga. Illustratsioonide puhul vaadeldi kõiki illustratsioone, mis kuulusid valimisse sattunud tekstiühikute juurde. Illustratsioonide analüüsimiseks kasutati kontentanalüüsi, mille käigus kirjutati välja, millised esemed, tegevused või tegelased kindlaid väärtusi esindavad ning kategoriseeriti need tekstiga samade tunnuste alusel tabelisse. Mõlemat aabitsat vaadati põhjalikult läbi kaks korda ning kahtluste korral konsulteeriti töötavate klassiõpetajatega. Kogutud andmed kanti programmi *Microsoft Excel* (Lisa 2.)

Andmete töötluse metoodika

Andmed kanti pärast kogumist andmetöötlusprogrammi *IBM SPSS Statistics*. Analüüs viidi läbi kolmes etapis: mõlemas aabitsas tekstis ja piltidel esinevate väärtuste sageduse analüüs

ning seejärel esinemissageduste võrdlev analüüs kahe aabitsa vahel. Esinemissageduste leidmiseks kasutati teste *Frequencies* ja *Crosstabs*, mis võimaldavad erinevate kategooriate järgi tulemusi analüüsida ning tulemusi tabelina esitada.

Tulemused

Vastustena püstitatud uurimisküsimustele esitatakse järgnevalt uurimistöö tulemused. Esimesena analüüsiti mõlemat aabitsat eraldi ning seejärel viidi läbi võrdlev analüüs kahe aabitsa vahel. Kõigis tekstinäidetes on väärtusele vastu töötavad laused välja toodud paksemas kirjas.

„Aabits“ (Janno Põldma, Heiki Ernits, Heli Prii, 2015)

Esimeses analüüsitud aabitsas on 183 lehekülge. Väärtuste kodeerimist alustati esimesest peatükist, mis algas 4. leheküljel ning lõpetati leheküljel 183, kus lõppes viimane peatükk. Nendelt lehekülgedelt leiti üldinimlikke väärtusi kujutavaid lauseid, sõnu ja kujutisi kokku 196 korral. Püstitatud uurimisküsimustest esimene annab võimaluse uurida, milliseid üldinimlikke väärtusi aabitsas esineb. Selgus, et esimeses aabitsas olid kõik seitse otsitavat väärtust esindatud. Erinevate väärtuste esinemise arv tekstis ja illustratsioonidel kokku on välja toodud tabelis (Tabel 2). On näha, et ülekaalukalt on esindatud väärtused hoolivus ja lugupidamine teiste vastu. Järgnevates 7 lõigus on iga väärtuse kujutamist kirjeldatud ning toodud juurde ka tekstinäiteid.

Tabel 2. Väärtuste esinemissagedus „Aabitsas“.

Väärtus	Esinemissagedus
ausus	6
hoolivus	55
aukartus elu vastu	27
õiglus	14
inimväärikus	7
lugupidamine enda vastu	21
lugupidamine teiste vastu	66

Lugupidamine teiste vastu oli aabitsas kõige populaarsem üldinimlik väärtus. Illustratsioonidel kujutati palju kaaslaste austamist, rõõmsalt koos tegutsemist, üksteise

aitamist, abivalmidust. Tekstis viidati nii otseselt lugupidamisele kui ka sellele, et erinevatest inimestest ja olenditest tuleb lugu pidada. Joonisel 2 võib näha illustratsiooni, millel üks tegelane vaatab lugupidamisega kaaskodanikule püstitatud ausammast.

Elagu Uku ja kuujänesed! (lk 44)

Uku auks püstitati uhke ausammas. Kõik peavad Ukust väga lugu. (lk 45)

Sportlasi on siin vähem kui leiutajaid, aga nendest peetakse väga lugu. (lk 132)

Elanikud aitasid siis üksteist. (lk 175)

Joonis 2. Lugupidamine teiste vastu (kaaskodanikust peetakse nii palju lugu, et talle on püstitatud ausammas) „Aabitsas“ (lk 58).

Hoolivus oli esinemissageduselt teisel kohal ning esines tekstis 55 korda. Piltidel kujutati palju käest kinni hoidmist, pai tegemist, kallistamist (Joonis 3), pereliikmete eest hoolitsemist ja abielu. Tekstis domineerisid selle väärtuse juures samad teemad.

Anna kallistab Lottet. Lotte on kallis. (lk 13)

Elagu karu ja mesilase sõprus. (lk 24)

Oskar ja Liisa jõudsid randa ja abiellusid. (lk 106)

Aukartus elu vastu oli kujutatud 27 korral. Enamasti oli seda kujutatud illustratsioonidel, kuid veidi ka tekstis. Illustratsioonidel oli palju ohtlikke olukordi, mille juures ei olnud pööratud tähelepanu ohutusele. Piltidel võib näha kõrgetel katustel, korstnal (Joonis 4) või

rõduäärtel turnivaid tegelasi, õhus lendamist ja mitmekesi puu otsas turnimist. Võib öelda, et läbi aabitsa oli illustratsioonidel kujutatud aukartuse puudumist elu vastu rohkem kui aukartust elu vastu.

Julia (rõduäärel turnivale tegelasele): Palun ära alla veere! (lk 42)

Sõidu ajal ei tohi Salme rääkida. Muidu võib ta kraavi sõita. (lk 94)

Üks kass sõitis silmad kinni rattaga tagurpidi. (lk 148)

Joonis 3. Hoolivus „Aabitsas“ (lk 13).

Joonis 4. Aukartuse puudumine elu vastu „Aabitsas“ (lk 29).

Lugupidamine enda vastu esines aabitsa tekstis ja illustratsioonidel 21 korda. Illustratsioonidel võis palju näha üksi tegutsemise positiivset külge. Harva esines pilte, kus keegi tegelastest oli selle üle kurb, et ta teeb midagi üksi või et keegi teda ei hinda. Samuti pöörati tähelepanu enda eest hoolitsemisele ja enda arendamisele (Joonis 5). Meisterdati, loeti, tunti enda üle uhkust.

Adalbertile meeldib tema amet. (lk 7)

Ma harjutan tasakaalu. (lk 28)

Nüüd Toomas taipab, kes ta on! Hurraa! (lk 49)

Joonis 5. Lugupidamine enda vastu (enda arendamine) „Aabitsas“ (lk 57).

Õiglust oli väärtusena kujutatud 14 korral. Illustratsioonidel oli seda vähem märgata, seal kujutati näiteks ausat mängu, kus kõigil on võrdsed võimalused (Joonis 6). Tekstis oli olukordi, kus peeti koosolekuid, kus kõik elanikud said oma arvamust avaldada, võistlusi, kus oli kohal kohtunik, kes hindas kõigi sooritust võrdselt ja ausalt ning mainiti ka kõigi õigust sõna võtta.

Eile võitis Niina, täna võidab Nele. (lk 23)

Žürii annab hindeid. (lk 76)

Las nüüd mina küsin ka. (lk 79)

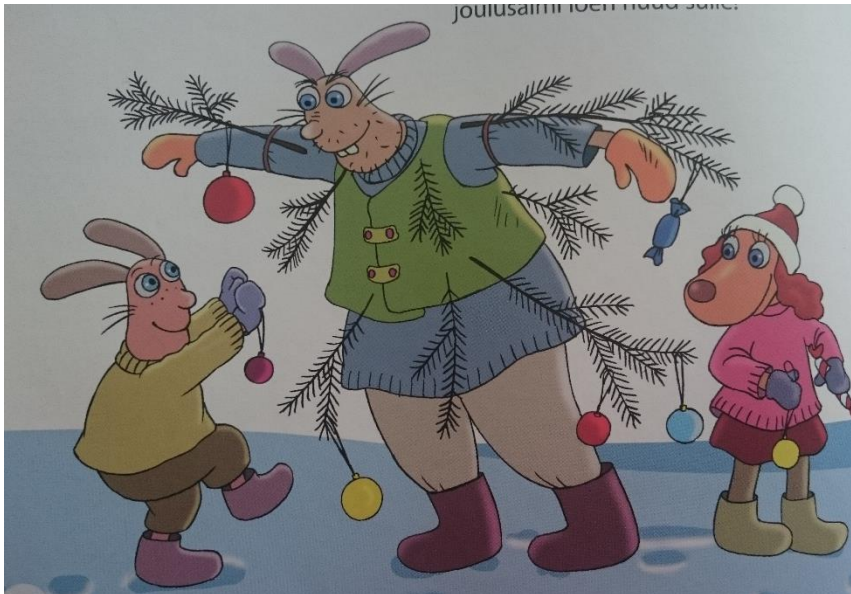
Joonis 6. Õiglus (aus mäng) „Aabitsas“ (lk 23).

Inimväärikuse kujutamist leiti aabitsast 7 korral. Nii tekstis kui illustratsioonidel leiti seda vähe. Illustratsioonil võis näha tegelast, kes ehtis end kuuseokste ja kuuseehetega ning säilitas selle juures inimväärikuse (Joonis 7), seda kõike selle nimel, et lapsi lõbustada. Pildilt on näha, et tegelane säilitas inimväärikuse, sest ta lõbustab lapsi heatujuliselt ja rõõmsal meelel. Tekstis pöörati tähelepanu sellele, et kedagi, hoolimata nende erivajadusest või eripärasest välimusest, ei tohiks alavääristada ning ta sobib samamoodi ühiskonna liikmeks.

Otto oli invaliid. (lk 111)

Kusti läks ähmi täis ja kukkus plärtsti vette. (lk 115)

Kes teisele nime annab, see ise seda kannab. (lk 122)

Joonis 7. Inimväärikus „Aabitsas“ (lk 170).

Ausust oli küll aabitsas vähe kujutatud, kuid ei saa väita, et see sealt väärtusena puudus. Näiteks oli aabitsas lehekülgedel 17-19 kujutatud seda, kuidas peategelane Lotte viis maast leitud kella ja reha need kaotanud tegelasele tagasi (Joonis 8). See oli ühtlasi ka ainsaks kohaks, kus võis ausust väärtusena illustratsioonidel leida. Tekstis oli neid rohkem.

Ega sa teistele ei räägi? Ei räägi, ausõna. (lk 124)

Luiskad? Ausõna! (lk 125)

Lind: Ma kingin sulle kuremarjajooki. See annab lisajõudu.

Mati: Lisajõudu? Aga siis on see ju doping! Ei-ei, pole vaja. (lk 139)

Joonis 8. Ausus „Aabitsas“ (lk 19).

Järgnevalt vaadeldi eraldi tekstist ja illustratsioonidelt leitud väärtusi. Selgus, et tekstis oli väärtusi kujutatud 111 korda (56,6%) ning pildidel 85 korda (43,4%). Seega oli enamasti väärtusi rohkem tekstis kui illustratsioonidel. Kahte väärtust oli illustratsioonidel rohkem kui tekstis. Nendeks olid „aukartus elu vastu“ (tekstis 6 korda, illustratsioonidel 21 korda) ja „lugupidamine teiste vastu“ (tekstis 31 korda, illustratsioonidel 35 korda). Järgnevas tabelis (Tabel 3) on väärtuste kaupa välja toodud nende esinemissagedus tekstis ja pildidel.

Tabel 3. Väärtuste esinemissagedus tekstis ja illustratsioonidel.

Väärtus	Tekstis	Illustratsioonidel
Ausus	5	1
Hoolivus	34	21
Aukartus elu vastu	6	21
Õiglus	13	1
Inimväärikus	5	2
Lugupidamine enda vastu	17	4
Lugupidamine teiste vastu	31	35

Uurimisinstrument võimaldab ka teada saada, milliseid väärtusi kujutatakse olulistena ehk millised väärtused on kujutatud teistest suuremana, väljapaistvamana. Tekst loeti

esiletooduks, kui see oli võrreldes muu tekstiga samal leheküljel suuremas või paksemas kirjas. Illustratsioonide puhul loeti teistest piltidest silmnähtavalt suuremat pilti esiletooduks. Kokku leiti rõhutatud väärtusi 59 korda. Selgus, et kõige enam toodi esile samu väärtusi, mida ka üleüldiselt kõige rohkem kujutatud oli. Nendeks olid hoolivus (19 korda) ja lugupidamine teiste vastu (26 korda). Kordagi ei rõhutatud ausust ega õiglust. Aukartus elu vastu oli väärtusena esile toodud 10 korda ning inimväärikus ja lugupidamine enda vastu mõlemad kaks korda.

Töö käigus uuriti ka seda, millise alatooniga väärtusi aabitsates kujutatud on, kas need on kujutatud positiivselt, neutraalselt või negatiivselt. Selle hindamiseks kujutati ette, kas laps peaks kujutatud situatsioonist eeskuju võtma või mitte. Näiteks oli mitmel illustratsioonil kujutatud ohtlikke olukordi: roniti puu otsas, seisti katuse või rõdu äärel, lennati õhus. Nende tegevuste juures ei olnud selgitatud, et need võivad olla ohtlikud või et tuleks olla ettevaatlik. Kui seda oleks tehtud, oleks hinnang väärtusele olnud neutraalne ehk positiivsed ja negatiivsed hinnangud oleksid tasakaalus. Järgnevas tabelis (Tabel 4) on välja toodud, mil määral oli väärtusi kujutatud positiivselt, neutraalselt ning negatiivselt, kusjuures ei ole eristatud teksti ja illustratsioonides esinevaid väärtusi.

Tabel 4. Hinnangud väärtustele.

Väärtus	Positiivne	Neutraalne	Negatiivne
ausus	4	0	2
hoolivus	32	13	0
aukartus elu vastu	4	1	22
õiglus	1	12	1
inimväärikus	1	4	2
lugupidamine enda vastu	8	12	1
lugupidamine teiste vastu	23	40	3

„Öökull Öösikese aabits“ (Linda Tross, Ülle Kaasik, 2015)

„Öökull Öösikese aabitsas“ on 145 lehekülge, kodeerimist alustati 2. leheküljelt ja lõpetati 145. leheküljel. Sissekandeid kodeerimistabelisse tehti 200, nii et väärtusi leiti tekstist ja illustratsioonidelt kokku 200 korral. Kõige rohkem esines väärtusi hoolivus (75 korda) ja lugupidamine teiste vastu (58 korda). Järgnevast tabelist on võimalik näha, mitu korda

erinevaid väärtusi aabitsas kujutatud oli (Tabel 5). Siia on koondatud nii tekstis kui illustratsioonidel kujutatud väärtused.

Tabel 5. „Öökull Öösikese aabitsas“ kujutatud üldinimlike väärtuste esinemissagedus.

Väärtus	Esinemissagedus
ausus	7
hoolivus	75
aukartus elu vastu	20
õiglus	10
inimväärikus	14
lugupidamine enda vastu	16
lugupidamine teiste vastu	58

Kõige rohkem leiti aabitsast hoolivuse kujutamist. Nii tekstis kui illustratsioonidel oli tähelepanu pööratud pereliikmete suhtes hoolivuse üles näitamisele (kallistamine, pai tegemine jm) (Joonis 9), loomadest hoolimisele ja sõprusele. Mitmeid kordi esines ka sõna *armastus* või *armastama*.

Siis teen sulle pika pai. (lk 15)

Tule, sõber, aitan sind. (lk 53)

Oled armas, hea ja hooliv. (lk 67)

Alex on Rixi peremees. Alex armastab Rixi. (lk 78)

Joonis 9. Hoolivus „Öökull Öösikese aabitsas“ (lk 14).

Esinemissageduselt teisel kohal oli lugupidamine teiste vastu. Ka siin kujutati rõõmsalt koos tegutsemist, kaaslaste aitamist, erinevuste aktsepteerimist (Joonis 10), kuid kohati ka neid tegevusi, mida teisest lugupidav inimene teha ei tohiks, näiteks irvitamist ja inetuste ütlemist. Kajastatud oli ka selline raske teema nagu surm ning seda oli tehtud väga positiivses võtmes, kus meenutati lahkunuid hea sõnaga.

Küll Oskar on osav orav! (lk 19)

Neile tulid appi tuhanded sipelgad. (lk 69)

Täna sõidame maale mammale appi. (lk 89)

Täna meenutame neid, kes on meie hulgast lahkunud. (lk 97)

„Võta minu riided endale,“ pakkus lumememm lahkelt. „Tänan!“ oli mööduja õnnelik. (lk 130)

Joonis 10. Lugupidamine teiste vastu (koos tegutsemine), „Öökull Öösikese aabitsas“ (lk 103).

Aukartus elu vastu oli aabitsas esindatud 20 korral. Mitmel korral oli nii illustratsioonidel kui tekstis kujutatud ohutut liiklemist ja selle tähtsust. Samas oli kujutatud ka autodega võidu jooksmist ning autotee ääres jooksmist ja mängimist (Joonis 11). Hirmu elu pärast võiks tekitada ka suurte ja eksootiliste metsloomade läheduses viibimine. Ühel illustratsioonil oli kujutatud poissi seisvas vahetus läheduses geparditega. Selle juures ei olnud aga mainitud, kas selline olukord võiks ka ohtlik olla.

Autod vurisevad ees. Kuidas saan ma üle tee? (lk 4)

Siilile teen uhke sõidu, autodega jookslen võidu. (lk 53)

Üle tee minnes peab tundma liiklust. (lk 75)

Joonis 11. Aukartuse puudumine elu vastu (palliga mängimine autotee ääres) „Öökull Öösikese aabitsas“ (lk 5).

Lugupidamine enda vastu oli kujutatud 16 korral. Mitmel korral pööras aabitsa tekst tähelepanu eneseusule. Laps, kes arvas, et ta mitte midagi ei oska, lasi lõpuks vanemate õhutusel sellest suhtumisest lahti ning tal õnnestusid kõik asjad, mis ta ette võttis. Palju oli olukordi, kus lapsed tundsid enda ja enda saavutuste üle uhkust (Joonis 12) ning nautisid ka harjutamise/enese arendamise protsessi.

Tahan targaks saada ma.

Hakkan hästi õppima. (lk 7)

Küll ma olen osav! (lk 94)

„Tubli oled, poeg!“ kiidab isa mind. Ka mina tunnen end suurepäraselt. (lk 96)

Mina harjutan iga päev. (lk 115)

Joonis 12. Lugupidamine enda vastu (enda saavutuste üle rõõmu tundmine) „Öökull Öösikese aabitsas“ (lk 93).

Inimväärikust võis väärtusena leida 14 korral. Enamasti kujutati olukordi, kus kedagi pandi ebameeldivasse olukorda, mõnitati, narriti, öeldi halvasti, kuid enamasti järgnes sellele ka õpetlik lõpp, kus norija või kiusaja sai oma õppetunni. Veel pöörati tähelepanu sellele, kuidas tuleb inimeste erinevusi aktsepteerida ja neid hinnata (Joonis 13).

„Tobukesed,“ pahandab hiireema. (lk 21)

Vanaema ütleb Niinale: „Pühime Niina ninnu puhtaks.“

Niinale see ei meeldi. (lk 41)

Lapsed narrivad Siirit. (lk 73)

Sina ei tule arvesse. Sina pole tähtis. (lk 80)

Joonis 13. Inimväärikus (lapsed aktsepteerivad sebrat hoolimata tema harjumusest endale palju ehteid külge riputada) „Öökull Öösikese aabitsas“ (lk 112).

Õiglust võis aabitsast leida kokku kümnest tekstilõigust ja illustratsioonilt. Olulisim õppetund, mida seda väärtust kajastavad seigad aabitsast edastasid, oli see, et oma käitumise ja töö eest saab igäüks vastava tasu. Näiteks kui teed tööd ja näed vaeva, saad saagi endale. Kui kellelegi halvasti ütled, pead olema valmis ka selleks, et sulle öeldakse halvasti või sinuga juhtub midagi halba. Veidi käsitleti ka ausat võistlemist (Joonis 14), kust ei puudunud kohtunikud ning ausal teel selgitati välja võitjad.

Tead, Vaak, see on minu saak. Mina teen tööd. Sina minu saaki sööd. Tee tööd, Vaak, siis on sinu saak. (lk 35)

Kelle me endale kohtunikuks kutsume? (lk 92)

Las igaüks koristab ise oma sodi! (lk 106)

Joonis 14. Õiglus „Öökull Öösikese aabitsas“ (lk 92).

Ausust oli selles aabitsas üldinimlike väärtuste seas märgata kõige vähem. Kujutati erinevaid situatsioone: süü kellegi teise kaela ajamist, tööl viilimist, kellegi selja taga tegutsemist.

Üldiselt lõppesid valel põhinenud tegevused järjekordse õppetunniga, miks käituti valesti.

Älli tööl ei viili. (lk 31)

„Me ei saa minna. Emme ei luba.“ „Emme ei saa teada. Lähme ikka.“ (lk 45)

Marit ei astu meile kunagi peale ja on aus tüdruk. (lk 92)

Järgnevalt vaadeldi eraldi tekstist ja illustratsioonidelt leitud väärtusi. Selgus, et tekstis oli väärtusi kujutatud 151 korda (75,5%) ning piltidel 49 korda (24,5%). Tabelis 6 on arvuliselt välja toodud erinevate väärtuste kujutamine tekstis ja illustratsioonidel. Selgub, et tekst on selles aabitsas oluliselt väljendusrikkam kui illustratsioonid. Ühegi väärtuse puhul ei saa öelda, et seda on kujutatud illustratsioonidel tekstist rohkem.

Esile toodud väärtusi oli aabitsas vähe. Tekst või illustratsioon, mis väärtust kandis, oli teistest suurem, paksemas kirjas või värvilisem vaid 8 korral. Viiel korral oli rõhk asetatud hoolivusele. Õiglust, inimväärikust ja lugupidamist teiste vastu oli kõiki rõhutatud ühel korral. Väärtused, mis kordagi rõhutatult kujutatud ei olnud, olid ausus, aukartus elu vastu ja lugupidamine enda vastu. Enamus leitud väärtustest olid kujutatud kas positiivse või

neutraalse alatooniga (Tabel 7). Kõige rohkem oli positiivse väärtusena kujutatud hoolivust ja lugupidamist teiste vastu, kusjuures hoolivust ei olnud kordagi kujutatud negatiivse alatooniga. Negatiivselt esitatud väärtuse näitena võib tuua olukorra aabitsast, kus loobiti väikese tüdruku mänguasja käest kätte, nii kaua, kuni see katki läks. See näitas laste lugupidamatust teise vastu.

Tabel 6. „Öökull Öösikese aabitsas“ esinenud üldinimlikud väärtused tekstis ja illustratsioonidel.

Väärtus	Tekstis	Illustratsioonidel
Ausus	7	0
Hoolivus	49	26
Aukartus elu vastu	14	6
Õiglus	9	1
Inimväärikus	13	1
Lugupidamine enda vastu	15	1
Lugupidamine teiste vastu	44	14

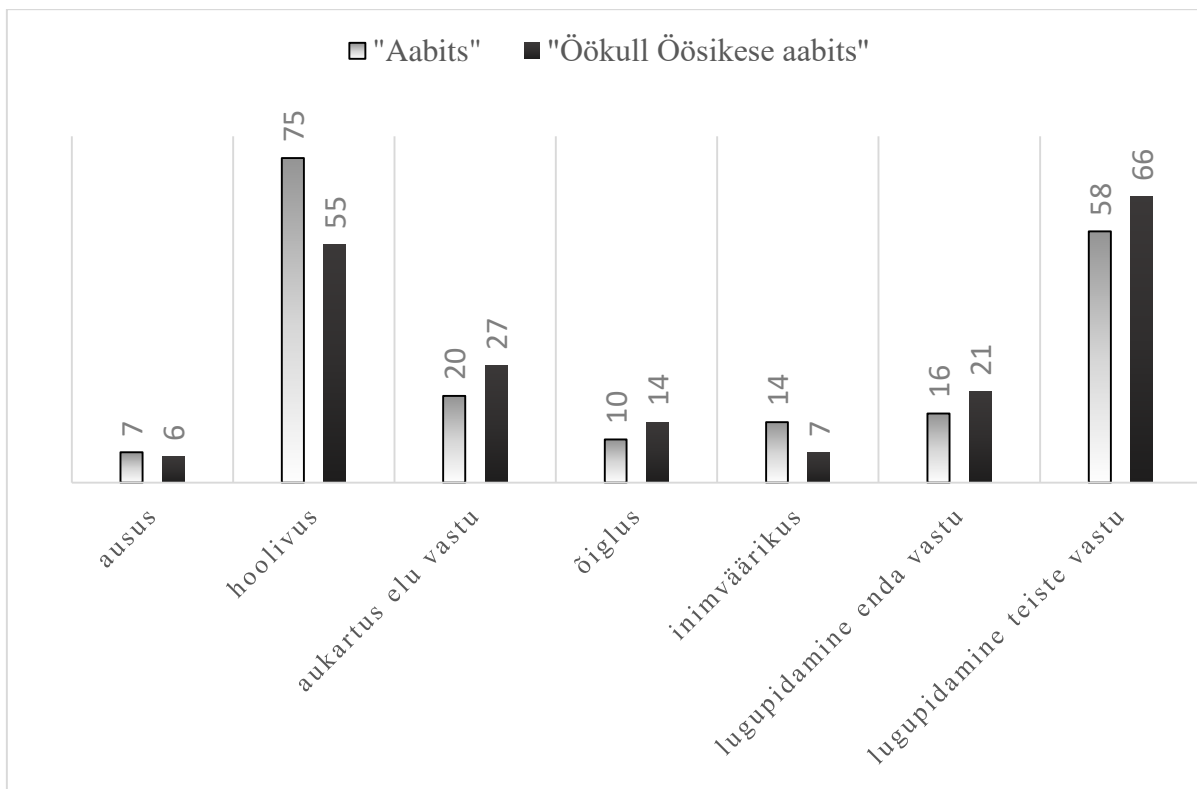
Tabel 7. Hinnang väärtustele „Öökull Öösikese aabitsas“.

Väärtus	Positiivne	Neutraalne	Negatiivne
ausus	2	1	4
hoolivus	32	43	0
aukartus elu vastu	4	11	5
õiglus	2	7	1
inimväärikus	2	4	8
lugupidamine enda vastu	11	4	1
lugupidamine teiste vastu	17	30	11

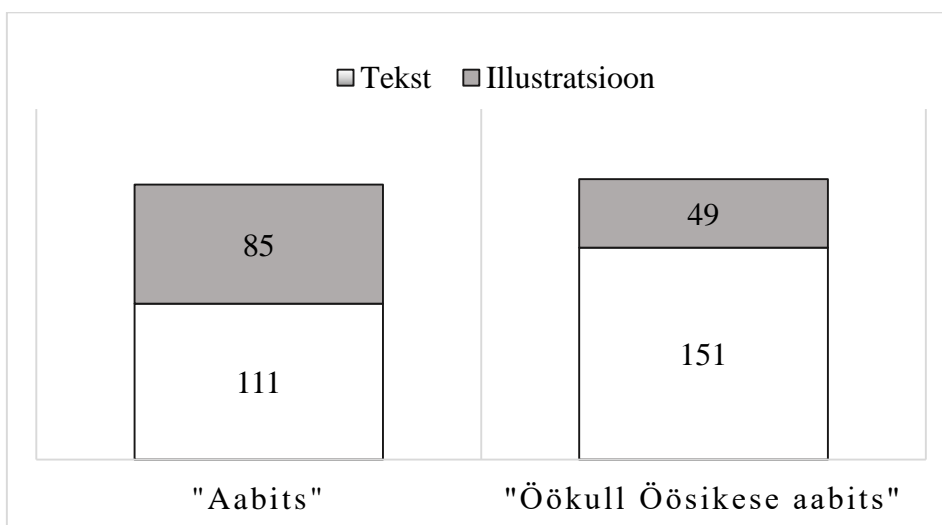
Võrdlus kahe aabitsa vahel

Hoolimata sellest, et aabitsate lehekülgede arv oli erinev (183 ja 145 lk), leiti väärtusi umbes sama palju: „Aabitsas“ 196 korda ja „Öökull Öösikese aabitsas“ 200 korda. Kõige rohkem oli mõlemas aabitsas märke hoolivusest ja lugupidamisest teiste vastu (Joonis 15). Kõige vähem kujutati ausust ja inimväärikust. Üldjoontes on märgata sarnaseid jooni, kõiki väärtusi oli mõlemas aabitsas sarnases vahekorras.

Kahe aabitsa võrdlemisel selgus, et „Öökull Öösikese aabitsas“ kandsid üldinimlikke väärtusi pigem tekstilõigud kui illustratsioonid (Joonis 16). Ligi 75% väärtustest leiti tekstist. Kui vaadelda sama näitajat „Aabitsast“ leitud väärtuste kohta, siis seal leiti tekstist umbes 56% väärtustest, mis tähendab, et tekstis ja illustratsioonidelt leitud väärtused olid rohkem tasakaalus.

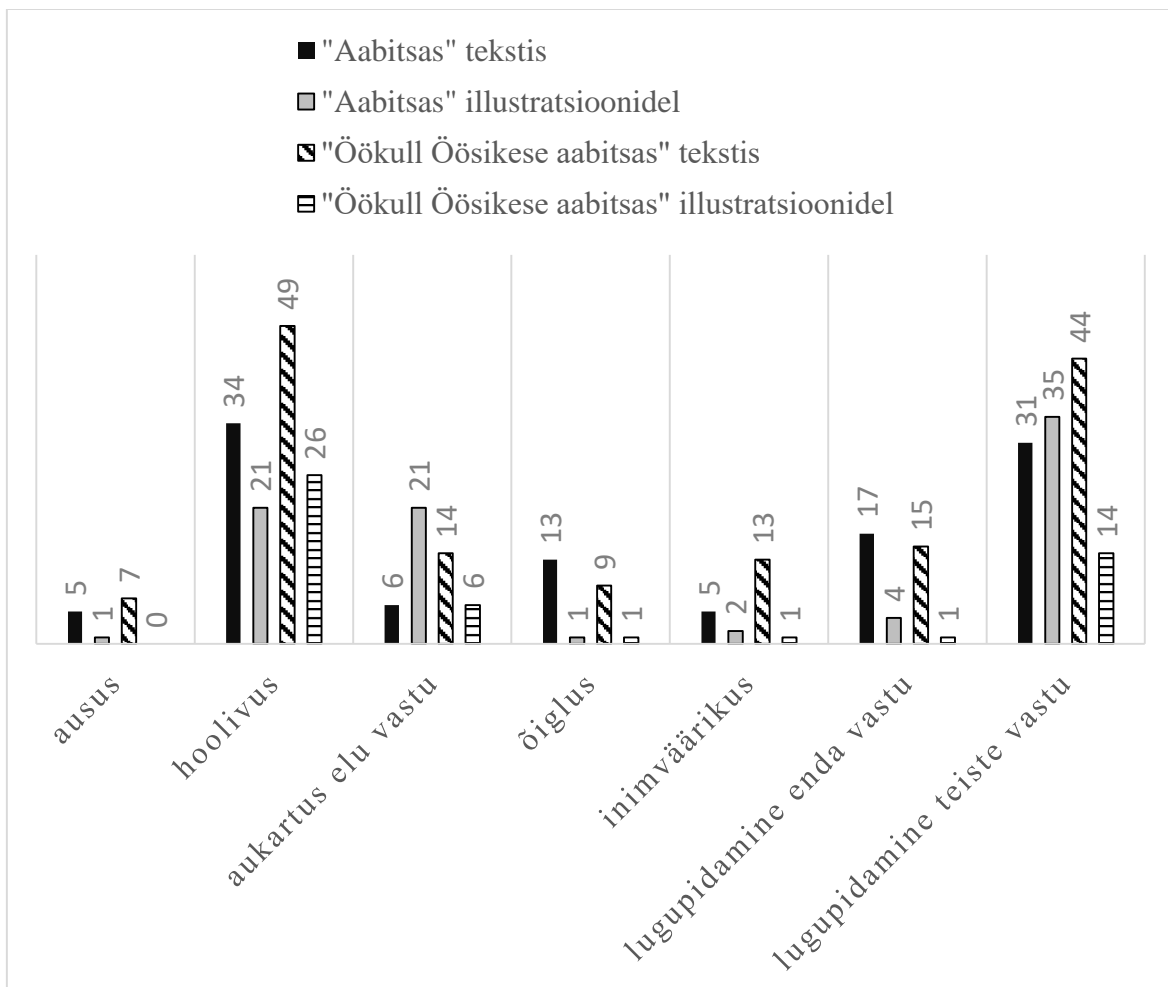

Joonis 15. Väärtuste esinemissagedus kahes aabitsas.

Joonis 16. Väärtuste kujutamine tekstis ja illustratsioonidel kahes aabitsas.

Kui vaadelda väärtuste esinemist kahes aabitsas eraldi tekstis ja illustratsioonidel, siis on märgata nii sarnaseid jooni kui erinevusi (Joonis 17). Ühtemoodi vähe on illustratsioonidel kujutatud ausust, õiglust, inimväarikust ja lugupidamist enda vastu. Samas on lugupidamist enda vastu mõlemas aabitsas tekstis mitu korda rohkem kujutatud (17 ja 15 korda). Suur erinevus tuleb välja väärtuse aukartus elu vastu puhul. Seda on „Aabitsas“ kujutatud tekstis oluliselt vähem kui piltidel, teises aabitsas on sama väärtuse puhul aga vastupidine tulemus. Ühtemoodi palju on kujutatud hoolivust ja lugupidamist teiste vastu.

Joonis 17. Väärtuste esinemine tekstis ja illustratsioonidel väärtuste kaupa.

Arutelu

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, mil määral toetavad aabitsad Riikliku Õppekava täitmisel õpetajat väärtuskasvatuse osas. Selleks valiti kaks viimase 10 aasta jooksul välja antud aabitsat ning kvantitatiivsel meetodil otsiti neist üldinimlikke väärtusi kujutavaid tekstilõike, sõnu, lauseid ja illustratsioone. Andmed kanti kodeerimisjuhendi abil tabelisse ning hiljem analüüsiti. Analüüs teostati kolmes osas: mõlema aabitsa analüüs eraldi ning seejärel aabitsate võrdlev analüüs.

Esimeseks uurimisküsimuseks oli, et milliseid üldinimlikke väärtusi aabitsatest leida võib. Autor eeldas, et leida võib kõiki. See hüpotees leidis ka kinnitust. Mõlemas aabitsas oli kujutatud kõiki seitsset üldinimlikku väärtust (ausus, õiglus, inimväärikus, aukartus elu vastu, hoolivus, lugupidamine enda vastu, lugupidamine teiste vastu). Teisele uurimisküsimusele vastates võib öelda, et kõige rohkem oli mõlemas aabitsas kujutatud hoolivust ja lugupidamist teiste vastu. Hoolivust oli kõige rohkem kujutatud soojade peresuhete ja sõpruse väärtustamise abil. Lugupidamine teiste vastu avaldus kaaslastega koos tegutsemise, abivalmiduse ja erinevate inimeste aktsepteerimise ja austamise näol.

Kolmas ja neljas uurimisküsimus võimaldasid teada saada, millised väärtused avaldusid tekstis ning millised piltidel ning kas need olid omavahel tasakaalus. Nii tekstis kui illustratsioonidel esines kõige rohkem neid väärtusi, mis ka üleüldiselt ülekaalus olid. Nendeks olid hoolivus ja lugupidamine teiste vastu. Enamiku väärtuste puhul kujutati neid rohkem või umbes sama palju tekstis kui piltidel. Erand oli väärtuse aukartus elu vastu puhul, kus tekstis esines seda umbes kolm korda vähem kui illustratsioonidel. Samuti oli ühes aabitsas selle kujutamine negatiivse alatooniga, mis paneb kahtluse alla selle, kas seda väärtust üritatakse lastes kujundada või hoopis välja juurida.

Võrreldes varasemate uurimustega võib leida sarnaseid jooni. Nii Reidolv (2003) kui ka Sibrits (2015) on leidnud, et nende uuritud aabitsates ja eesti keele õpikus on olulisel kohal hoolivus ja teiste inimeste aktsepteerimine, lugupidamine. Perekondlike suhete väärtustamine on seega siduvaks jooneks nii 20. sajandi viimase kümnendi kui ka viimaste aastate jooksul välja antud aabitsate ja emakeele õpikute seas. Nii nagu käesoleva töö tulemusena, ei ole ka varasemalt esimese kooliastme õppekirjanduses domineerinud sellised väärtused nagu õiglus, inimväärikus, aukartus elu vastu. Võimalik, et tegemist on selles vanuses veel liialt abstraktsete mõistetega, kuid võib-olla tasuks ka mõelda nende osakaalu suurendamisele.

Töö piiranguteks on väärtuste abstraktsusest tingitud võimalik subjektiivsus nende tõlgendamisel. Samuti ei saa teha üldistavaid järeldusi õppekirjanduse kohta, sest uurimuse

valimis olid vaid kaks aabitsat. Uurimus on koostatud toetudes Põhikooli Riiklikus Õppekavas nõutud väärtustele, seega võib selle tulemustest kasu olla nii töötavatele klassiõpetajatele kui ka järgnevate aabitsate autoritele. Tulemused annavad õpetajatele informatsiooni sellest, millele tuleks klassis rohkem tähelepanu pöörata, ehk mida aabitsas piisavalt kajastatud ei ole, ning sellest, milliseid väärtusi kujundatakse aabitsas suhteliselt palju.

Tänu sõnad

Täna kolleege Tartu Hansa Koolist, kes magistritöö tegemiseks mulle õpetajatöö kõrvalt aja võimaldasid ning hea nõuga abiks olid. Lisaks soovin tänada lähedasi motiveerivate sõnade ja eneseusu sisestamise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Aav, A. (2012). *Läbivad teemad kahes seitsmenda klassi matemaatika õpikus*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Aava, K., & Salumäe, Ü. (2013). *Meedia ja mõjutamine*. Kännimees
- Abdurrahman, K. (2012). The Relationship of Values in Elementary School 4th Grade Social Studies Textbook with the Attainments and Their Level of Being Included in Student Workbooks. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(2), 1605-1612.
- Aktepe, V. (2015). Implementation of a Performance Task for Developing the Value of Love of Nature. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15(3), 771-786.
- Becker, L. C., & Becker, C. B. (2001). *Encyclopedia of ethics*. New York and London: Routledge.
- Bhardwaj, D., Tyagi, H.K., & Ameta, D. (2015). A study on the role of school curriculum and teachers in inculcation of values among elementary school students. *Journal of Education and Practice*, 6, 33-37.
- Celikkaya, T., & Filoglu, S. (2014). Attitudes of Social Studies Teachers toward Value and Values Education. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(5), 1551-1556.
- Heier, A. (2006). *Kasvatuseväärtused Jaanus Vaiksoo aabitsa lugemistekstides*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Hiie, E., & Mürsepp, M. (1990). *Emakeele lugemisõpetus 3. ja 4. klassis. 1. osa. Lugemisõpetuse üldisi põhimõtteid*. Tallinn: Valgus.
- Jermoškin, S. (2015). *Õpilaste arvamused väärtustest ühe muinasjutu näitel*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Jung, N. (2013). Ühe aabitsa väärtusalane näidisanalüüs. M. Sutrop (Koost), *Väärtuspõhine kool* (lk 389-403). Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- Kalmus, V., Mikk, J., & Richards, J. (2002). Kodeerimisjuhend soorollide analüüsimiseks õpikutekstides. Mikk, J. (Toim), *Soorollid õppekirjanduses*. (lk 258-269). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, K. (1999). *Emakeele abiõpe I. Üldküsimused*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.
- Kazakova, L.P. (2016). Visual representation of realities with different ontological status in contemporary primers and ABC books. *AI & Society*. 32(1), 79-87.
- Krusten, R., Kumberg, K., Mürsepp, M., Niitra, M., Ojala, H., Palm, J., Reidolv, M.,

- Tarrend, A. (2006). *Lastekirjanduse sõnastik*. Tallinn. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.
- Langemets, M., Tiits, M., Valdre, T., Veskis, L., Viks, Ü., & Voll, P. (Toim). (2009). *Eesti keele seletav sõnaraamat*. Tallinn: AS Pakett.
- Mikk, J. (1999). Õppekirjandus väärtuste kujundajana. Mikk, J. (Toim), *Väärtuskasvatus õppekirjanduses* (lk. 74 – 96). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Mikk, J., Alasi, A., Leinus, I. Säälk, Ü., & Tago, M. (1998). Saavutusmotiiv algklassi lugemikes. J. Mikk (Toim). *Väärtuskasvatus* (lk 50 – 61). Tartu: AS Vali trükikoda.
- Mikk, J. (2000). *Textbook: research and writing*. Frankfurt am Main: Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Padilla-Walker, L. M., Fraser, A. M., & Harper, J. M. (2012). Walking the walk: The moderating role of proactive parenting on adolescents' value-congruent behaviors. *Journal Of Adolescence*, 35, 1141-1152.
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I 2011*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>
- Reidolv, M. (2003). *Aabits muutuv asjas: väärtushinnangud 1990ndate aastate Eesti aabitsates*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York, London: The Free Press.
- Schihalejev, O. (2011). *Väärtuskasvatus õpetajakoolituses*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Schwartz, S.H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). Retrieved from <http://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol2/iss1/11/>.
- Sibrits, H.-T. (2015). *Väärtuste konstrueerimine 2.klassi eesti keele õpikus „Ilus emakeel“*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Sutrop, M. (Koost). (2013). *Väärtuspõhine kool*. Tartu: AS Pakett.
- Sutrop, M. (2015). Can values be taught? The myth of value-free education. *A Journal Of The Humanities & Social Sciences*, 19(2), 189-202.
- Talts, L. (1999). Kasvatusväärtused 2. klassi emakeel lugemikes. Mikk, J. (Toim), *Väärtuskasvatus õppekirjanduses* (lk. 105 – 129). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Valk, P. (2009). Väärtuskasvatuse mudelit otsimas. M. Sutrop, P. Valk, K. Velbaum (Koost), *Väärtused ja väärtuskasvatus: Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis* (lk 175–188). Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Lisa 1. Kodeerimise kategooriad

Kodeerimise kategooriad:

A Õpiku kood

1. „Aabits“
2. „Öökull Öösikese aabits“

B Tekst või illustratsioon

1. Tekst
2. Illustratsioon

C Lehekülje number

D Kontekstiühiku järjekorranumber leheküljel – loetakse vasakult paremale, ülevalt alla

E Väärtus

1. Ausus
2. Hoolivus
3. Aukartus elu vastu
4. Õiglus
5. Inimväärikus
6. Lugupidamine enda vastu
7. Lugupidamine teiste vastu

F Väärtuse olulisus – teksti puhul toodud välja suuremas/paksemas kirjas võrreldes ülejäänud tekstiga samas tekstiühikus, illustratsiooni puhul tegevus/tegelased kujutatud olulisema või silmapaistvamana (esiplaanil, keskel, kõrgemal, suuremana, värvilisemana jne)

1. Tõstetakse esile
2. Ei tõsteta esile

G Hinnang väärtusele

1. Mõned negatiivse, kriitilise varjundiga sõnad või märkused.
2. Negatiivsed ja positiivsed hinnangud tasakaalus või puuduvad
3. Mõned positiivse varjundiga sõnad või märkused

Lisa 2. Väljavõte kodeerimistabelist

	A	B	C	D	E	F	G
1	Õpiku kood	Tekst või illustratsioon	lehekülje number	kontekstiühiku jrk nr leheküljel	väärtus	väärtuse olulisus	Hinnang väärtusele
164	1	2	152	1	3	1	1
165	1	2	156	1	7	1	2
166	1	1	157	1	4	2	2
167	1	1	158	1	4	2	2
168	1	1	158	1	5	2	2
169	1	1	159	1	7	2	1
170	1	1	159	2	6	2	3
171	1	1	159	3	4	2	2
172	1	1	160	1	2	2	2
173	1	1	163	3	7	2	3
174	1	1	162	1	6	2	2
175	1	1	164	3	7	2	2
176	1	1	164	3	4	2	2
177	1	2	165	1	7	1	3
178	1	1	166	3	4	2	2
179	1	2	167	1	7	1	2
180	1	2	168	1	3	1	1
181	1	1	169	2	3	2	1
182	1	1	170	3	7	2	1
183	1	1	170	1	7	2	3

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kaisa Kraudok

(sünnikuupäev: 30.07.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Üldinimlikud väärtused aabitsates“, mille juhendaja on emeriitprofessor Jaan Mikk
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.05.2017